

Ekonomik Büyüme, Piyasa Ekonomisi ve Planlama İlişkisi*

A. Kemal Çelebi**

Bireylerin tercih, davranış ve faaliyetleri arasında koordinasyonu sağlayan iki ayrı düzen tipi bulunmaktadır. Birincisi, tarihsel süreç içinde kendiliğinden oluşan koordinasyon tipidir. İkincisi ise, bilinçli olarak oluşturulmaya çalışılan koordinasyon tipi, yani organizasyondur. Sosyal alandaki bu iki ayrı düzen tipi ekonomik alt alanda piyasa ekonomisi ve merkezden yönetimli ekonomi ayırımı şeklinde ortaya çıkar.

Piyasa ekonomisinin merkezinde, başta özel mülkiyet olmak üzere girişim ve sözleşme özgürlüklerine sahip olan birey yer alır. Herkes için geçerli soyut davranış kurallarının bulunduğu bu düzen tipinde operasyonel işlerliği sağlayan temel motif, bireylerin kendi çıkarları peşinde koşmalarıdır. Gönüllü mübadele ilişkisi içinde kendi faydalarını maksimize etme çabası içindeki bireyler, bir rekabet ortamının doğmasına da neden olurlar. Bu temel özelliklere sahip piyasa düzeni, fiyat mekanizmasının yol göstericiliğinde bilgi sağlama, başarının teşviki ve bireysel sorumluluk fonksiyonlarının gerçekleşmesini sağlar.

Merkezden yönetimli ekonomilerde ise, merkezi bir plana göre ekonomik faaliyet düzenlenmektedir. Merkezi yönetim, üretim ve

tüketime ilişkin genel bir plan hazırlamaktadır. Piyasa fiyatları olmadığından, planda belirlenen makro büyüklükler koordinasyon araçları olarak fonksiyon görmektedir. Ekonomiye yön veren temel motifin toplum olduğu bu düzen tipinde, toplumsal faydanın gerçekleştirilmesinde en üst düzeyde sorumlu organizasyon devlettir. Özel mülkiyetin reddedildiği merkezden yönetimli ekonomilerde, bireyin topluma tabi olması ve hizmet etmesi görüşü benimsenmektedir. Bilgi sağlama, başarının teşviki ve sorumluluk fonksiyonları, merkezi örgütün hazırladığı plan çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

En genel anlamda bu şekilde ikiye ayrılan ekonomik düzen tiplerinin performansları şu açılardan değerlendirilir.

Bu ekonomik düzende kıt kaynakların hepsi kullanılıyor mu, yani tam istihdam düzeyinde denge sağlanıyor mu?

Maksimum toplam fayda ve adil gelir bölüşümü gerçekleşiyor mu, yani ekonomik ve sosyal etkinlik olarak tanımlanan refaha ulaşıyor mu?

Toplam fayda artışı, yani ekonomik büyüme gerçekleşiyor mu?

Evrimci düzen anlayışına dayanan piyasa ekonomisinde bunlar, piyasada gerçekleşen ekonomik faaliyetin bir sonucu olarak kabul edilmekte ve doğal düzenin en iyi sonucu vereceği düşünülmektedir. Kurucu düzen anla-

** Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi.

yışına dayanan merkezden yönetimli ekonomilerde ise bunlar, merkezi bir plan uygulaması içinde bilinçli olarak gerçekleştirilmeye çalışılan amaçlardır.

Temel koordinasyon ilkesi olarak piyasa ekonomisini savunan veya reddetmeyen iktisatçılar, devletin ekonomi içindeki rolü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Uygulamada da piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerin devlete düzenleyici, yönlendirici ve müdahale edici roller verdikleri bunu yaparken de planlama anlayışından yararlandıkları gözlenmektedir. Aynı gelişmenin teorik ve pratik düzeylerde merkezden yönetimli ekonomiler için de geçerli olduğu görülmektedir. Aşırı merkeziyetçi düzenin neden olduğu sorunların çözümü için, temel koordinasyon ilkesi olan planlama korularak piyasa araçlarından kısmen yararlanma yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır.

Ancak, piyasa ekonomilerinde 20. yüzyılın ilk yarısında başlayıp 1970'li yılların ortalarına kadar devam eden müdahaleci devlet anlayışı uygulamaları ile merkezden yönetimli ekonomilerde 20. yüzyılın başlarında başlayıp 1980'li yılların sonuna kadar devam eden reforme edilmiş merkezi plan uygulamaları, her iki düzen tipinde de farklı anlam ve içerikte de olsa devletçi politikalara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar nedeniyle birinci grup ekonomilerde yeniden tüm kurum ve kuralları ile piyasa ekonomisini egemen kılmaya; ikinci grup ülkelerde ise merkezden yönetimli ekonomiden piyasa ekonomisine geçme yönündeki düşünce ve uygulamalara hız kazandırmıştır.

Günümüzde ülkelerin hemen tamamı temel koordinasyon ilkesi olarak piyasa ekonomisini benimsemekle birlikte, devletin rolü konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Karma ekonomi anlayışı içinde devlet müdahalelerine ve plan uygulamalarına yer verilebilmektedir. Buradaki temel sorunlardan birisi, ekonomik büyümenin bütünüyle piyasaya bırakılıp bırakılmaması veya büyümenin gerçekleştirilmesi için bir plan çerçevesinde devletçi politikalara gerek olup olmadığı noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu konuda top-tancı ve aşırı genellemeci bir yaklaşım içinde

değerlendirmeler yapılabilir. Ancak böyle bir yaklaşım bilimsel olmaktan çok ideolojik olur.

İdeoloji tuzağına düşmeden konunun incelenebilmesi için tarihsel süreç içinde teori ve uygulamada meydana gelen gelişmeleri ve ülkelerin gelişmişlik düzeyini göz önüne almak gereklidir. Bu nedenle önce teoride ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre uygulamada ortaya çıkan gelişmeler kısaca ve ana hatları ile açıklanacaktır. Daha sonra da bu açıklamalar doğrultusunda ekonomik büyüme ile piyasa ekonomisi ve planlama ilişkisi değerlendirilecektir.

Liberal Düşüncede Ekonomik Büyüme

Klasik iktisatçılara göre zenginliğin kaynağı emektir. A. Smith ekonomik büyüme için gerekli olan üretken işçi sayısının ve işgücü verimliliğinin artışında, sermaye birikiminin kaynağı olan yatırımlar ile ulusal ve uluslararası ticarete rekabetin egemen kılınmasını esas almıştır. Teknolojik gelişmeyi ayrı bir faktör olarak ele almamış, sermaye birikiminin bir fonksiyonu olarak ifade etmiştir. İyimser klasik büyüme teorisinde uluslararası ölçekte rekabetçi bir piyasa ekonomisi içinde toplam tasarrufların hacmine bağlı olarak büyüme gerçekleşecektir. Çünkü tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde hiçbir sızıntı yoktur. Tasarrufların bütünüyle yatırımlara dönüştüğü varsayımı altında büyüme oranı gelir dağılımına göre belirlenmektedir. Girişimcilerin tasarrufları ücretlilerin tasarruflarından görece daha yüksek olduğundan, kârlar arttığında toplam tasarruflar artacak ve büyüme oranı yükselecektir.

Neo-klasik iktisatta, Klasik ekonomi politikten farklı olarak bölüşüm bütünüyle analiz dışı bırakılırken, sermaye birikimi olgusu veri kaynakların optimal dağılımına bağlı olarak ikinci planda ele alınmıştır. Mikro-statik bir yaklaşımla, kaynaklar ve gelir dağılımı veri kabul edilerek denge durumunun özellikleri ve farklı denge durumları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Kaynakların etkin dağılımı ve kullanımı için piyasada bulunması gereken koşulların neler olduğu araştırılmakta ve bu çerçevede devletin sınırı ve rolü üzerine normatif reçeteler sunulmaktadır. Sermaye

birikim süreci gibi teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkisi üzerinde durulmamaktadır. Bu yaklaşımda sürekli ikame ve bölünebilirlik var-sayımları çerçevesinde girişimcilerin faktörlerin kıtlık derecesine göre sonsuz sayıda teknik seçme olanağına sahip olduğu kabul edilmektedir.

Çağdaş Neo-klasik büyüme teorileri ise büyük ölçüde, piyasa ekonomisinin büyümenin gerçekleşmesinde etkin olmadığını ileri süren Keynesyen iktisada bir tepki olarak ortaya çıkmış ve Walras'ın statik genel denge analizi içinde etkin olduğunu gösterdiği piyasa ekonomisinin uzun dönem büyüme dengesini de sağlayacağını göstermeye çalışmıştır. Piyasa arz-talep ilişkisi üzerine kurulan teoride büyüme konusu üretim, işgücü ve sermaye gibi makro değişkenler çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu büyüme modellerinde reel ücretlerdeki değişmeye bağlı olarak işgücü piyasası her zaman için dengeye gelmektedir. Sermaye arzı bireylerin tasarruf eğilimlerine bağlanmakta ve tasarruf yatırım eşitliğinin her zaman gerçekleştiği kabul edilmektedir. En önemlisi, Neo-klasik büyüme modellerinde üretim teknolojisinin faktörler arasında sürekli ikameye olanak verdiği varsayıldığından, tam istihdamın sağlanmasında teknolojik engel ortadan kaldırılmaktadır. Diğer bir deyişle, işgücü piyasasındaki gelişmelere göre sermaye-hasıla katsayısı değişmekte, gerekli büyüme oranı ile doğal büyüme oranı birbirine eşit olmaktadır¹.

Görüldüğü gibi liberal ekonomik düşüncede ekonomik büyüme olgusu sadece tasarruf-yatırım ilişkisi içinde ele alınmakta, piyasaları dengeye getirecek sonsuz teknolojik seçim olanağı olduğu varsayılarak teknolojik gelişmenin önemi ihmal edilmekte ve piyasa ekonomisinin etkin olduğu, devlet müdahalelerine gerek olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Planlama Düşüncesinde Ekonomik Büyüme

Burada kısaca değinilecek olan planlama düşüncesi, merkezden yönetimli ekonomilerdeki planlama anlayışından farklı olarak piyasa ekonomilerinde aynı zamanda bir planın da gerekli olduğunu savunan görüşlerdir. Bu görüşler Keynesyen iktisat teorisi ve azge-

leşmiş ülkeler için geliştirilen Kalkınma İktisadı olarak iki kısımda incelenebilir.

Keynes'e göre yatırımlar tasarruflardan bağımsız olarak belirlenmekte ve bu nedenle ex ante yatırım tasarruf eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Ex post yatırım tasarruf eşitliği çarpan mekanizması aracılığı ile gerçekleşmektedir. Ex ante yatırımlar ex post eşit tasarruf düzeyi sağlamakta, diğer bir deyişle ex ante yatırımlar gelir ve istihdam düzeyi ile tasarrufları belirlemektedir. Keynes kısa dönemde piyasa ekonomisinin veri üretim kapasitesi ve işgücünün istihdamını tam istihdam denge düzeyinde sağlayamayacağını ve dolayısıyla sürekli büyümeyi besleyecek mekanizmanın kapitalist ekonomilerde bulunmadığını ileri sürmektedir.

Harrod-Domar Büyüme modelinde, Keynes'in kısa dönem açısından ulaştığı sonuçlara uzun dönem dengesi açısından ulaşılmaktadır. Keynes'e göre farklı olan yönü, yatırımların gelir artırıcı özelliğinden ayrı olarak kapasite artırıcı özelliğine de yer verilmesidir. Dengeli büyümenin gerçekleşmesi, yatırımların talep ve kapasite artırma etkileri arasında bir uyum olması durumunda söz konusu olur. Enflasyon ve deflasyon arasında bıçak sırtına benzetilen denge büyüme oranına ulaşılması, girişimcilerin bekleyişlerinin sürekli doğru olmasına bağlıdır. Piyasa ekonomisinde bekleyişlerde görülen dalgalanmalar denge büyüme oranının gerçekleşmesini engeller. Modelde ayrıca, teknolojik gelişmenin büyüme süreci içinde ortaya çıktığı ve nötr olduğu varsayılmaktadır. Nötr teknolojik gelişme sermaye-hasıla katsayısının sabit olması durumunda işgücü verimliliğinin artmasıdır. Bu modelde de, yatırım-tasarruf eşitsizliği ve bekleyişlerin rolüne bağlı olarak uzun dönemde sürekli büyümenin kendiliğinden sağlanamayacağı ve bu nedenle de devlet müdahalesine gerek olduğu vurgulanmaktadır. Devlet öngörülen büyüme hızını gerçekleştirmek için tasarruf ve yatırım oranlarını planlamalı ya da veri sermaye-hasıla katsayısı ve tasarruf oranlarına göre büyüme hızını planlamalıdır. Bu çerçevede Keynesyen büyüme teorisine göre, aynı za-

manda devletin de KİT'ler vasıtasıyla yatırım yapması öngörülmektedir.

Piyasa ekonomisine yöneltilen bir diğer eleştiri ise, az gelişmiş ülkelerin hızlı kalkınmalarını sağlayamadığı şeklindedir. Bu ülkelerin yapısal koşullarının doktriner olmaktan çok pragmatik nedenlerle planlı kalkınmayı gerektirdiği ileri sürülmüştür. 1950'li yıllardan itibaren özellikle az gelişmiş ülkeler için kalkınma iktisadı kapsamında bir çok model geliştirilmiştir. Teorik farklılıklarına rağmen bu modellerin ortak noktaları şunlardır²:

1. Gelişmiş ülkelerden bağımsız, kalkınmanın başarılabilmesi için az gelişmiş ülkeler sanayileşmelidir.

2. Sanayileşmenin salt piyasa ekonomisi içinde gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Uluslararası işbölümüne göre ilksel madde üretimi ve ihracatında uzmanlaşmış olan bu ülkelerin, söz konusu engeli aşabilmek için imalat sanayii yatırımlarına ağırlık veren uzun vadeli planlı bir kalkınma stratejisi uygulanması gerekmektedir.

3. Az gelişmiş ülkelerde özel kesim gelişmemiştir. Bu nedenle KİT'ler kalkınmanın motoru olarak kullanılmalıdır.

4. Sanayi sektörünün gelişebilmesi için dış ticarete korumacılığı güçlendiren önlemler alınmalıdır.

Görüldüğü gibi Kalkınma İktisadı teorisinde az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmesi için piyasa ekonomisini bütünüyle reddetmeyen ancak yetersiz gören planlı ve korumacı bir strateji önerilmektedir.

Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Büyüme

Bugünün gelişmiş ülkelerinde sermaye birikim sürecinin başlaması ve girişimci kesimin ortaya çıkıp gelişmesi müdahaleci ve korumacı ticari kapitalizm döneminde olmuştur. Ancak ekonomik büyüme konusunda en büyük başarıyı liberal kapitalizm döneminde gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde kişi başına ortalama reel gelir artışı % 70-100 arasındadır³. Ekonomik büyüme alanında görülen bu başarının bireyi ve onun özgürlüğünü esas alan liberal ekonomik sisteme mal edilmesi doğru, fakat yeterli değildir. Bu dönem-

de gerçekleşen teknik ilerlemelerin büyüme üzerinde doğrudan etkisi vardır. Solow, 1909-1949 yılları arasında ABD'deki kişi başına reel gelir artışının % 87'sinin teknolojik gelişmeden kaynaklandığını hesaplamıştır⁴. Diğer taraftan, Marksizmin emperyalizmi gelişmiş ülkelerdeki büyümeyi besleyen tasarruf fazlalarının kaynağı olarak gören makro yaklaşımı her ne kadar zayıf bir açıklama biçimi ise de, bu ülkelerdeki girişimcilerin dış ülkelere hammadde temin etme ve Pazarlarını genişletme çabalarının mikro bir temeli olduğu açıktır. Bu temel neden girişimcilerin kârlarını arttırma amacıdır. Bununla birlikte, girişimcilerin bu çabalarını, gelişmiş ülke devletlerinin her dönemde siyasal baskılar ve askeri müdahaleler yoluyla desteklemeleri gerçeği göz ardı edilemez⁵.

Göz önüne alınması gereken bir diğer husus, bu ülkelerin ulusal ölçekte liberal kapitalist bir düzene sahipken, dış ticarete korumacı politikalar uygulamaları gerçeğidir. İngiltere dışındaki gelişmiş ülkelerin tamamı ekonomik kalkınmalarının ilk aşamalarında ithal ikameci bir strateji uygulamışlardır⁶. İthal ikameci stratejiyi benimsememiş tek gelişmiş ülke olan İngiltere'nin Ricardo'nun "ticaret serbestisi" önerisini uygularken, diğer Kıta Avrupası ülkelerine göre teknoloji alanında yarım yüzyıl önde olduğu gerçeğini hatırlamak gerekir. Ayrıca, İngiliz kapitalizminin parlak başarısında, koloniyal fetihlerin ve sağlanan ayrıcalıklı piyasaların da önemli rolü olduğu söylenebilir⁷.

Gelişmiş ülkelerde I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak görülen ekonomik ve sosyal bunalımlar, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde liberal kapitalizmin müdahaleci kapitalizme dönüşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmede en önemli etkiyi 1929 Ekonomik Bunalımı yapmıştır. ABD başta olma üzere diğer gelişmiş ülkelerde yatırımlar büyük oranda düşmüş ve işsizlik artmıştır. Depresyonun nedenini efektif talep yetersizliği ve bu yetersizliği de gelir dağılımı dengesizliği ile açıklayan Keynes'in görüşleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra genel kabul görek, piyasaya devlet müdahalelerine yer veren planlı iktisat politikaları yaygın olarak

uygulanmıştır. Örneğin ABD’de 1946 yılında “Tam İstihdam Yasası” (The Full Employment Act) çıkarılmıştır⁸. Fransa kapitalist planlamanın ilk örneği olarak gösterilen I. Beş Yıllık Planı 1967 yılında yürürlüğe koymuştur. İngiltere, Hollanda, Norveç, İtalya ve İsveç gibi gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme amacıyla planlamaya başvurulmuştur⁹.

Bu sorunların sorumlusu olarak uygulanan Keynesyen politikaların ve planlama anlayışının görülmesi ile birlikte gelişmiş ülkeler, piyasa ekonomisini tüm kurum ve kulları ile yerleştirmek üzere dar ve geniş anlamda özelleştirme politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Tablo 2’de de görüldüğü üzere 1980-1990 arası yıllık ortalama büyüme hızı önceki yıllara göre değişmemişse de,

Tablo 1: Gelişmiş Piyasa Ekonomilerinde Reel GSYİH’da Büyüme ve Verimlilik

	1913-50		1950-73		1973-84	
	Büyüme	Verimlilik	Büyüme	Verimlilik	Büyüme	Verimlilik
Fransa	1.20	1.42	5.10	4.02	2.20	1.84
Almanya	1.30	.86	5.90	4.32	1.70	1.55
Japonya	2.20	1.10	9.40	5.79	3.80	1.21
Hollanda	2.40	1.25	4.70	3.35	1.60	.81
İngiltere	1.30	1.15	3.00	2.14	1.10	1.22
ABD	2.80	1.99	3.70	1.85	2.30	.52
Ortalama	1.87	1.30	5.30	3.58	2.12	1.19

Kaynak: C.I. Plosser, “The Search for Growth”, *Policies Long-Run Economic Growth*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 27-29, 1992, s.65.

Kamu harcamalarının arttığı ve bütçe açıklarının önemsenmediği bu Müdahaleci Kapitalizm döneminde gelişmiş ülkeler aşadığı Tablo’da da görüldüğü üzere 1970’li yılların başlarına kadar ekonomik büyüme ve refah içinde olmuşlardır. Ancak uygulanan müdahaleci ve planlı iktisat politikalarının bedelini 1970’li yıllardan sonra ödemeye başlamışlardır. Ortaya çıkan başlıca sorunlar, büyüme hızının düşmesi, verimlilikte azalma ve enflasyonla birlikte işsizliğin de artmasıdır.

1990 yılından sonra ekonomik büyümede sıçrama olduğu gözlenmektedir.

Gelişmiş piyasa ekonomilerinin büyüme hızlarında kısa dönemde ortaya çıkan dalgalanmaların, bu ekonomilerin özellikle dış talepteki değişmelere karşı olan yüksek duyarlılığından kaynaklandığı gerçeği göz önünde tutulmalıdır.

Tablo 2: Gelişmiş Piyasa Ekonomilerinde Reel GSYİH'de Büyüme

	1980-90	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Fransa	2.2	2.8	2.1	1.6	2.3	3.2	2.5	3.0
Almanya	2.2	2.3	1.7	0.8	1.8	2.3	1.4	2.5
Japonya	4.2	0.6	1.5	5.0	1.4	-2.8	1.0	1.5
İngiltere	2.6	4.4	2.8	2.6	3.5	2.2	1.1	2.4
ABD	2.5	3.5	2.3	3.4	3.9	3.9	3.7	2.6
Ortalama	2.74	2.72	2.08	2.68	2.58	2.88	1.94	2.4

Kaynak: UN, Trade and Development Report 1993; IMF; World Economic Outlook, May-October 1999. 2000 Yılı tahmin

Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Ekonomik Büyüme

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu ne merkezi yönetimli planlamaya dayalı kalkınma anlayışını ne de liberal iktisadın kalkınma anlayışını benimsemiş değildir. Bu ülkeler kapitalist ve sosyalist sistemin karması haline gelmişlerdir. II. Dünya Savaşından sonra Keynesyen büyüme modelleri doğrultusunda hazırlanan planlar çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisi izleyen AGÜ'lerin çoğu, enflasyonla birlikte belli bir büyüme gerçekleştirmişlerdir. Ancak 1970'li yıllardan itibaren bu ülkelerde çok ciddi ekonomik daralmalara yol açan krizler sık olarak gündeme gelmiştir. 1970'lerin ortalarına kadar uygulanan planlı Keynesyen büyüme modellerinin gelişmekte olan ülkelere uygunluk göstermemesine bağlı olarak, bu tür politikalara ağır eleştiriler yöneltilmiştir¹⁰. Ortodoks teori çerçevesinde bu yıllardan sonra istikrar politikasında yer verilen ve IMF tarafından da savunulan yeni anlayışa göre, özelleştirme ve yasal-kurumsal serbestleşme gibi poli-

tikalarla piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerin orta vadede kendiliğinden bir büyüme ortamına gireceği öngörülmüştür. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere geçmişte büyük ölçüde büyüme konusuna odaklanmış olan ilgi, bu kez istikrar konusu ile sınırlandırılmıştır¹¹.

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan istikrar politikalarında benimsenen yaklaşıma göre, devletin büyüme ve sanayileşme politikaları olmamalıdır. Ekonomik büyüme, küresel rekabet içinde gerçekleşecektir. Hükümetlerin sektörel bazda belli sektörleri teşvik ve himaye etmeleri doğru değildir. Uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ile yaygın özelleştirmeler yoluyla kamu kesimini küçülten, kamu kesimi dengesini sağlayan bu ülkeler, diğer taraftan ekonomilerini dışa açarak enflasyonu kontrol altına almışlar ve aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi tekrar ekonomik büyüme süreci içine girmişlerdir.

Tablo 3: Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYİH :Büyüme Hızı

	1980-90	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Amerika	1.0	4.9	1.5	3.6	5.3	2.2	0.1	3.9
Asya	4.6	9.6	9.1	8.2	6.6	3.7	5.3	5.4
Afrika	1.9	2.4	3.0	5.9	3.1	3.4	3.1	5.0

Kaynak: UN, Trade and Development Report 1993; IMF, World Economic Outlook, May-October 1999. 2000 Yılı tahmin

Ancak özellikle Latin Amerika ülkelerinde 80 öncesi dönemde olduğu gibi tekrar belli yıllarda ciddi ekonomik krizlerin ortaya çıktığı ve büyüme hızının eksilere düştüğü görülmektedir. Çünkü bu ülkelerde istikrarlı bir büyüme trendinin sürdürülememesinin en önemli nedenlerinden birisi dış ekonomik ilişkilerde yaşanan dengesizliktir. Örneğin 1989-1994 arası dönemde enflasyon oranını düşüren ve büyüme süreci içine giren Meksika'da, dış ticaret açıkları ve dış borçlar önemli oranda artmıştır. Dış ticaret açığı 1990 yılında yaklaşık 4.5 milyar dolar iken 1992 yılında % 450'lik bir artışla 20.5 milyar dolara çıkmış; cari işlemler açığının GSYİH içindeki oranı da 1990 yılında % 2.9 iken 1992 yılında % 6.9'a yükselmiştir¹². Mali dengenin sağlanması, enflasyonun düşürülmesi ve büyüme sürecine girilmesi şeklindeki olumlu gelişmelere rağmen, dış ticaret açıkları ve dış borçları artarak ağırlaşan Meksika 20 Aralık 1994 tarihinde devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır. Yapılan devalüasyon başta Meksika olmak üzere diğer L. Amerika ülkelerinde büyük sermaye çıkışlarına yol açarak krizleri başlatmıştır.

Asya ülkelerinin ise 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca yüksek bir büyüme gerçekleştirdikleri görülmektedir. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin erken aşamasından hemen sonra ihracata dönük sanayileşme stratejisine yönelen özellikle Güneydoğu Asya ülkeleri 1980'li yılların başına kadar L. Amerika ülkeleri gibi istikrarsızlık içinde dalgalı bir büyüme trendi izlemişlerdir. Çünkü, örneğin G. Kore 1960'lı yıllarda çok seçici davranmayı genel ihracatı arttırmaya yönelik politikalar uygulamıştır. Ancak, 1970'li yılların başından itibaren ileri teknoloji ürünleri ihracatına ağırlık veren seçici politikalara yönelmiş ve özellikle de 1980'lerin başında teknoloji üretme ve geliştirme politikalarına önem vermiştir¹³. Ayrıca bu ülkeler tam bir serbest piyasa ekonomisi izlemişlerdir. Müdahaleci politikalar uygulayan ülkelerin başında gelen G. Kore 1980'li yılların başında sanayisini koruyucu dış ticaret politikaları uygulamış ve 1981 yılında sermaye piyasasını aşamalı olarak dışa açarak

tam liberalizasyonu 1990'ların başında planlamıştır¹⁴. 1997 yılının ikinci yarısında patlak veren Asya Krizi G. Kore'nin 1998 yılında büyüme hızının % -5.8'e düşmesine yol açmışsa da, uygulanan politikalar sonucunda 1999 yılında tekrar % 6.5 gibi yüksek bir büyüme hızına ulaşmıştır¹⁵.

Son olarak gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin ekonomik kalkınma ve büyüme ile ilgili performansına kısaca göz atabiliriz. 1923-1932 dönemini bir tarafa bırakırsak 1980'li yılların başına kadar ağırlıklı olarak ithal ikameci devletçi iktisat politikaları uygulanan Türkiye'de, 1938'den 1961 yılına kadar olan 23 yıllık dönemde kişi başına gelirdeki artış sadece % 25 olarak gerçekleşmiştir¹⁶. Planlı kalkınma dönemindeki büyüme hızı hedef ve gerçekleştirmeleri aşağıdaki tabloda görülmektedir. İlk üç plan döneminde GSMH büyüme hızı % 6.5-7 arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Türkiye'de İlk Üç Plan Döneminde GSMH Büyüme Hızı

	I. BYKP	II. BYKP	III. BYKP
Hedef	7.0	7.0	7.4
Gerçekleşme	6.6	7.2	6.5

Kaynak: DPT, II., III., IV. BYKP.

Ancak ülkemizde 1950'lerden itibaren artan kamu harcamaları ve bütçe açıkları ile birlikte enflasyon sorunu ortaya çıkmış ve büyüme istikrarsız bir trend izlemiştir. Özellikle döviz sorununa bağlı olarak 1958 ve 1970 yıllarında ekonomik istikrarsızlık içine girilmiştir. Uygulanan korumacı ve planlı kalkınma politikalarının olumsuz etkileri, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi 1970'li yılların ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. GSMH büyüme hızı sabit fiyatlarla (1987) 1977'de % 3'e, 1978'de % 1.2'ye, 1979'da % -0.5'e ve 1980'de % -2.8'e düşmüştür¹⁷. 1980 İstikrar Politikası ile birlikte ithal ikameci sanayileşme stratejisi ve kamu kesiminin büyüklüğü istikrarsızlığın kaynağı olarak görülmüş ve bu yıldan itibaren liberal iktisat politikalarına ve ihracata dönük sanayileşme stratejisine yönelinmiştir.

Tam olarak serbest piyasa ekonomisine geçildiği söylenemese de, liberal politikaların yürürlüğe konulduğu 1980 sonrası dönemde tekrar büyüme sürecine girilmiştir. Bu durum aşağıdaki tablodan izlenebilir. Ancak bu dönemde de belli yıllarda ekonomik büyümenin eksilere düştüğü ve ekonomik krizlerin yaşandığı görülmektedir.

Bu genel saptamadan sonra değerlendirilmede asıl sorun, bir ekonominin büyüme performansının sadece piyasa ekonomisi olgusu ile açıklanıp açıklanamayacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. İktisadi örgütlenme mekanizması olarak tam bir piyasa ekonomisine sahip olmak tek başına yeterli midir? Yoksa devlet müdahalesine gerek var mıdır?

Tablo 5: Türkiye’de 1981-2000 Döneminde GSMH Büyüme Hızı (1987 Fiyatları)

Yıllar	Büyüme Hızı	Yıllar	Büyüme Hızı	Yıllar	Büyüme Hızı	Yıllar	Büyüme Hızı
1981	4.8	1986	6.8	1991	0.3	1996	7.1
1982	3.1	1987	9.8	1992	6.4	1997	8.3
1983	4.2	1988	1.5	1993	8.1	1998	3.8
1984	7.1	1989	1.6	1994	-6.1	1999	-2.0
1985	4.3	1990	9.4	1995	8.0	2000	5.5

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1997; MB, Yıllık Ekonomik Rapor, 1999, 2000 Yılı tahmin

GSMH büyüme hızı 1988’de % 1.5, 1989’da % 1.6, 1991’de % 0.3 gibi düşük düzeylerde, 1994 ve 1999 yıllarında ise sırasıyla % -6.1 ve % -2.0 olarak gerçekleşmiş ve bu yıllarda ekonomik kriz içine girilmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

İktisadi örgütlenme biçimi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki var mıdır? Bu konudaki değerlendirmeyi öncelikle en genel anlamda piyasa ekonomisi ve merkezden yönetimli ekonomi bağlamında yapabiliriz. Hayek’in de belirttiği gibi, özgürlük ile ilerleme arasında doğrudan bir ilişki vardır. İlerleme, özgürlüğün yan sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Her alanda birey özgürlüğünü esas alan liberal toplumların, bireyi ve onun özgürlüklerini önemsemeyen toplumlara göre daha başarılı ve müreffeh oldukları görülmektedir¹⁸. Piyasa ekonomisine sahip gelişmiş ülkelerle merkezi yönetimli ekonomiye sahip ülkelerin uzun süreli ekonomik performansları incelendiğinde, ekonomik faaliyetin temel koordinasyon ilkesi olarak piyasa ekonomisini benimsemiş gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme konusunda diğer ülkelere karşı açık bir üstünlüğe sahip oldukları kesindir. Başta Rusya ve Çin olmak üzere merkezi planlı ekonomilerin piyasa ekonomisine yönelmek zorunda kalmaları, bunun kanıtıdır.

Bir kere gelişmiş piyasa ekonomilerinin deneyimleri incelenirken görüldüğü üzere, bu ülkeler İngiltere dışında kalkınmalarının ilk aşamalarında dış ticarete korumacı politikalar uygulamışlardır. İthal ikameci sanayileşme stratejisi izleyen gelişmekte olana ülkelerde ortaya çıkan olumsuz sonuçların gelişmiş ülkelerde görülmemesinin nedeni, bu stratejiyi uzun süreli uygulamaları ve teknoloji yeteneklerini artırma konusuna gereken önemi vermeleridir. İngiltere’nin de dış ticaret serbestisine dayalı bir kalkınma stratejisi izlemesi, o dönemde diğer Kıta Avrupası ülkelerine göre teknoloji alanında daha ileri düzeyde olması ile açıklanmaktadır. Bu durum teknoloji üretme ve geliştirme yeteneğine sahip olmanın ekonomik büyümede ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Teknolojik gelişmenin piyasa ekonomisi içinde gerçekleşen bir olgu olduğu söylenebilir¹⁹. Bu görüş genel olarak doğru olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerin her zaman büyüme politikalarının merkezine teknoloji politikalarını koydukları da bir gerçektir. Teknolojik gelişmenin temel koşulu olan Ar-Ge harcamalarının sosyal faydası dışsal fayda kadar özel faydayı aştığından, Ar-Ge’nin artırılması için kamusal teşvik ve destek bu

ülkelerde yaygın olarak uygulanmaktadır²⁰. AB ve GATT mevzuatına göre Ar-Ge'ye yönelik teşvikler "dava edilemez subvansiyonlar" kategorisindedir.

Günümüzde gelişmiş ülke kategorisine giren ülkelerin en belirgin özellikleri, teknoloji alanında sahip oldukları üstünlüktür. Bu ülkelerin uzun dönemli ekonomik büyüme, teknolojinin önemini ikinci plana iterek büyümeyi sadece tasarruf ve yatırım değişkenleri ve bunlar arasındaki ilişkiye bağlı olarak açıklayan Klasik ve Keynesyen büyüme modelleri ile açıklamak tutarlı değildir. Ancak, piyasa ekonomisinin fonksiyonel işlevliğini bozacak şekilde bu ülkelerde II. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanan müdahaleci ve planlı büyüme politikalarının uzun vadede ekonomik büyümeyi yavaşlattığı da bir gerçektir.

Gelişmekte olan ülkelerin ve özelde Türkiye'nin durumunu kısaca açıklarken de vurguladığımız üzere, bu ülkeler istikrarsız bir büyüme içinde olmuşlar ve belli aralıklarla ciddi ekonomik daralma içine girmişlerdir. Bu ülkelerde 1970'li yılların ortalarından itibaren sıkça görülen büyüme ve diğer sorunların sorumlusu olarak, uygulanan ithal ikameci ve planlı kalkınma politikaları görülmektedir²¹.

Gerçekten de ithal ikameci politikalar, sanayi işletmelerinin sadece iç piyasaya hitap edecek şekilde kurulmaları nedeniyle ölçek ekonomilerinden yararlanılamaması sonucunda yüksek maliyetlerle çalışan bir sanayi yapısının oluşmasına; aşırı korumacılık nedeniyle rekabetten uzak, oligopostik ve enflasyonist eğilimli piyasa yapılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kamu kesiminin büyümesine neden olan diğer devletçi politikalar da özel tasarruf ve yatırımlar başta olmak üzere toplam tasarruf ve yatırımların düşmesine ve kaynak dağılımı ve kullanımında etkisizliklere yol açmıştır.

Ancak bu ülkelerdeki büyüme sorunları tek başına devletçi politikalara bağlı olarak açıklanamaz. Nitekim bu ülkeler, liberal iktisat politikalarını uygulamaya koydukları 1980'lerden sonra da belli aralıklarla ekono-

mik kriz içine girmişlerdir. Ekonomik krizin başlamasına neden olan faktör 1980'den önce olduğu gibi dış borç artışına bağlı dış öde-me güçlükleridir. Dış borçlardaki artışın nedenlerinden birisi, aynı zamanda kamu kesimi açıklarının da kaynaklarından birisi olan yüksek büyüme hızıdır. Büyüme hızının yüksek planlanması nedeniyle ortaya çıkan tasarruf açığı dış tasarrufla kapatılmaktadır²². Ancak hemen belirtmeliyiz ki, tasarruf açığının dış tasarrufla kapatılması dış açığın asıl nedeni değil ağırlaşmasının nedenlerinden birisidir. Asıl neden, dış borç artışını besleyen dış ticaret yapısıdır. Üretimin devamı ve büyüme için ithalata bağımlı olan bu ülkeler, ihracatlarını aynı oranda arttıramamaktadırlar.

Mevcut dış ticaret yapısının oluşumunda ithal ikameci politikaların rolü olduğu söylenebilir. Bu rol doğrudan değil özellikle uygulama biçimi ile ilgilidir. Örneğin Türkiye'de ithal ikamecilik uzun süreli ve montaj sanayi biçiminde uygulanmış, en önemlisi de bu politikalar uygulanırken teknolojik atılım önem verilmemiştir. Dış ticaret yapısının oluşumunda etkili olan temel faktör, teknolojiye dışa bağımlı olunmasıdır. Dışa açık politikaların teknolojik gelişmeyi kendiliğinden uyaracağı söylenemez. Nitekim 1960'dan sonra ihracata dönük sanayileşme stratejisi izleyen G. Kore'nin 1980'li yıllara kadar imalat sanayinde girdi yönünden dışa bağımlı olması ve dış ticaret dengesizliği içinde bulunarak dış borç probleminin ağırlaşması, bu dönemde teknoloji geliştirmeye gereği kadar önem vermemiş olması nedeniyledir. Aynı şekilde 1980'lerin başından itibaren dışa açık politikalar izleyen L. Amerika ülkeleri ve Türkiye'nin dış ticaret yapısında değişiklik olmamıştır²³.

Bir gereklilik olduğu kesin olan kamu kesimini küçültmek ve piyasa ekonomisine işlevlilik kazandırmak şeklindeki liberal politikaları tam olarak gerçekleştirse bile, teknoloji düzeyi farklılıklarının belirlediği mevcut uluslararası ticaret yapısı içinde gelişmekte olan ülkelerin istikrarlı bir büyüme gerçekleştirmesi olanaksız görünmektedir. En önemlisi de serbest dış ticaretin

teorik üstünlüğüne rağmen, gelişmekte olan ülkelerin rekabet yeteneğine sahip oldukları tekstil ve tarım gibi sektörlerde, gelişmiş piyasa ekonomilerinin korumacı önlemlere başvurmalarıdır²⁴. Gelişmiş ülkeler geçmişte "Çok Elyaflılar Anlaşması" (MFA) ve son olarak, GATT Uruguay Roundu'ndaki "Dunkell Uzlaşısı" ile 2005 yılına kadar tekstil sektörlerini koruma altına almışlardır²⁵.

Dünya Ekonomisindeki büyümenin sektörel dağılımı incelendiğinde, büyümenin itici gücü olan sektörün gelişmiş ülkelerin tartışılmaz üstünlüğe sahip oldukları Ar-Ge yoğun sanayi sektörü olduğu görülür²⁶. Gelişmekte olan ülkelerin sağlıklı bir büyüme süreci içine girmeleri, teknoloji transferini değil üretimini gerektiren bu sektörlerde var olmalarına bağlıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, mevcut uluslar arası ekonomik yapı içinde sadece dışa açık politikalar izleyerek bu alandaki yatırımların ve teknolojinin uyarılmasını beklemek tutarlı bir yaklaşım olarak görünmemektedir.

İktisadi örgütlenmenin sağlamlığının yanı sıra büyümenin temel faktörlerinden birisi, yeni büyüme teorilerinde de vurgulandığı gibi, teknolojik yetenek düzeyinin ve beşeri sermayenin niteliğinin artırılmasıdır²⁷. Büyümeyi sadece tasarruf-yatırım dengesinin kendiliğinden sağlanıp sağlanamayacağı çerçevesinde ele alan Keynesyen ve Klasik büyüme modelleri iki açıdan eleştirilmektedir. Birincisi, bu modellerin büyümeyi sadece tasarrufa bağlı fiziki sermaye birikimindeki artışlarla açıklamaya çalışmasıdır. Oysa büyüme için sermaye birikiminin artırılması temel koşul olmakla birlikte, sermaye birikiminin tanımı fiziki sermaye kadar beşeri sermayeye ve teknolojik Ar-Ge'ye yapılan yatırımları da kapsayacak kadar geniştir²⁸. İkinci eleştiri, kısaca açıkladığımız gibi bu modellerde teknolojinin her zaman ve her toplum tarafından kolayca elde edilebileceği şeklindeki varsayımına yöneliktir. Bu varsayımın doğru olmadığı, teknolojiye sahip olmanın ve onu geliştirip kullanmanın ekonomik, sosyal ve tarihsel bir çok faktöre bağlı olduğu ve istenildiği anda hemen elde edilemediği ortaya konmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme sorunlarının temelinde, planlı kalkınma anlayışına dayalı müdahaleci uygulamaların yanı sıra, teknolojik kapasitenin yetersizliği ve dışa bağımlılığı bulunmaktadır. Kamu ekonomisini küçülterek piyasa ekonomisini güçlendirmek gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Beşeri sermayede somutlaşan teknoloji yeteneğinin sürekli olarak geliştirilmesi, bu ülkelerin uluslar arası rekabet ortamında sağlıklı bir büyüme süreci içine girmelerini sağlayabilecektir. Günümüzde, istikrar içinde büyümenin temelinde teknoloji ve beşeri sermayenin geliştirilmesi olgusunun olduğunu gören ülkeler, iktisat politikalarını bu çerçevede belirlemektedirler.

NOTLAR

1. Yılmaz Akyüz, *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No. 400, Ankara 1977, s. 407-409.
2. Korkut Boratav, Ergun Türkcan, *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, s. 197-198.
3. Beşir Hamitoğulları, *Çağdaş İktisadi Sistemler*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No. 416, Ankara 1978, s. 193.
4. Robert Solow, "Technical Change and the Aggregate Production Function", *Review of Economics and Statistics*, 39, 1957, s. 312-320.
5. Assar Lindbeck, *Piyasa Ekonomisi ve Demokrasi*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara 1985, s. 22.
6. B. Balassa, "The Process of Industrial Development and Alternative Development Strategies", *Princeton Essays in International Finance*, December 1980, No.141, s. 5.
7. Hamitoğulları, *a.g.e.*, s. 134.
8. Thomas J. Hailstones, *A Guide to Supply-Side Economics*, Robert F. Dame, Inc., Virginia 1982, s. 62.
9. Erden Öney, *İktisadi Planlama*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No.438, Ankara 1980, s. 4.
10. Jere R. Behrman, "Modeling Stabilization Policy for the LDC's in an International Setting", *International Aspects of Stabilization Policies*, (Ed. A.Ando, R. Herring, R. Marston), Massachusetts, 1994, s.428.

11. Taner Berksoy, "İstikrar Programlarında Siyasi Tercih ve Alternatif Sorunu", *İktisat*, s. 243, Şubat 85, s.7.
12. IMF, *Financial Statistics/Yearbook*, 1994.
13. Nalan Gürel, "Doğu Asya Ülkelerinin Hızlı Büyümeleri ve Batıdaki Etkileri", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 32, Sayı: 2, Şubat 1995, s. 33.
14. IMF, "The Growth of Korean Capital Market", *Finance Development*, Vol. 27, No. 2, June 1990, s. 43.
15. IMF, *World Economic Outlook*, October 1999.
16. DPT, *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara 1964, s. 8.
17. DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı* 1997, s.647.
18. Atilla Yayla, *Özgürlük Yolu, Hayek'in Sosyal Teorisi*, Turhan Kitabevi, Ankara 1993, s. 53.
19. Lindbeck, a.g.e., s. 69.
20. Sarath Rajapatirana, "Industrilization and Foreign Trade", *Finance Development*, Vol. 24, No. 3, September 1987, s.2; Barry Bosworth, "Capital Formation, Technology, and Economic Policy", *Industrial Change and Public Policy*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 24-26, 1983, s. 257.
21. Bkz. Güneri Akalın, "Türkiye'de Devletçilik Hareketi ve Sosyo-ekonomik Maliyeti", *Liberal Düşünce*, Kış 96, Sayı 1, s. 90.
22. Güneri Akalın, "1994 İktisadi Buhranı, Maliye Politikamız ve Yeniden Düzenlenmesi", *Vergi Dünyası*, Sayı: 15, Ekim 1994, s. 4-5.
23. Bkz. A. Kemal Çelebi, *Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları*, Emek Matbaası, Manisa 1988, s. 38-41, 88-98.
24. İhsan Dağı, "Uluslar arası Politikada Devletin Yeri: Liberteryen Bir Eleştiri", *Liberal Düşünce*, Kış 96, Sayı 1, s. 98-99.
25. Bkz. Arif Ersin, *GATT Uruguay Round. Sonuçları ve Türkiye'ye Etkileri*, İKV 126, İstanbul 1994; Nevzat Güran, İsmail Aktürk, *Uluslar arası İktisadi Kuruluşlar*, İzmir 1992, s. 165.
26. Bkz. R.J. Barro, "Human Capital and Economic Growth", *Policies For Long-Run Economic Growth*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 27-29, 1992, s. 199-216; R. Lucas, "On the Mechanics Development", *Journal of Monetary Economics*, 22, 1988, s. 3-42; Paul Romer, "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, 98, 1990, s. 71-102.
27. Boswort, a.g.e., s. 258.

KAYNAKLAR

- AKALIN, Güneri, "Türkiye'de Devletçilik Hareketi ve Sosyo-ekonomik Maliyeti", *Liberal Düşünce*, Kış 96, Sayı 1.
- AKALIN, Güneri, "1994 İktisadi Buhranı, Maliye Politikamız ve Yeniden Düzenlenmesi", *Vergi Dünyası*, Sayı: 15, Ekim 1994.
- AKYÜZ, Yılmaz, *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No.400, Ankara 1977.
- BALASSA, B., "The Process of Industrial Development and Alternative Development Strategies", *Princeton Essays in International Finance*, December 1980, No. 141.
- BARRO, R.J., "Human Capital and Economic Growth", *Policies For Long-Run Economic Growth*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 27-29, 1992.
- BEHRMAN, Jere R., "Modeling Stabilization Policy for the LDC's in an International Setting", *International Aspects of Stabilization Policies*, (Ed. A.Ando, R. Herring, R. Marston), Massachusetts, 1994.
- BERKSOY, Taner, "İstikrar Programlarında Siyasi Tercih ve Alternatif Sorunu", *İktisat*, Sayı: 243, Şubat 85.
- BORATAV, Korkut, Ergun, TÜRKCAN, *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.
- BOSWORTH, Barry, "Capital Formation, Technology, and Economic Policy", *Industrial Change and Public Policy*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 24-26, 1983.
- ÇELEBİ, A. Kemal, *Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları*, Emek Matbaası, Manisa 1988.
- DAĞI, İhsan, "Uluslararası Politikada Devletin Yeri: Liberteryen Bir Eleştiri", *Liberal Düşünce*, Kış 96, Sayı 1.
- DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı* 1997.
- DPT, *I. II. III. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planları*.
- ERSİN, Arif, *GATT Uruguay Round. Sonuçları ve Türkiye'ye Etkileri*, İKV 126, İstanbul 1994.
- GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, *Uluslar arası İktisadi Kuruluşlar*, İzmir 1992.
- GÜREL, Nalan, "Doğu Asya Ülkelerinin Hızlı Büyümeleri ve Batıdaki Etkileri", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 32, Sayı: 2, Şubat 1995.
- HAILSTONES, Thomas, *A Guide to Supply-Side Economics*, Robert F. Dame, Inc., Virginia 1982.

liberal düşünce

HAMİTOĞULLARI, Beşir, *Çağdaş İktisadi Sistemler*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No.416, Ankara 1978.

IMF, "The Growth of Korean Capital Market", *Finance Development*, Vol. 27, No. 2, June 1990.

IMF, *Financial Statistics/Yearbook*, 1994.

IMF, *World Economic Outlook*, May, October 1999.

LAWRENCE, R.Z., "Change In U.S. Industrial Structure", *Industrial Change and Public Policy*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 24-26, 1983.

LINDBECK, Assar, *Piyasa Ekonomisi ve Demokrasi*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara 1985.

LUCAS, R., "On the Mechanics Development", *Journal of Monetary Economics*, 22, 1988.

MALİYE BAKANLIĞI, *Yıllık Ekonomik Rapor*, 1999.

ÖNEY, Erden, *İktisadi Planlama*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No. 438, Ankara 1980.

PLOSSER, C. I., "The Search for Growth", *Policies Long-Run Economic Growth*, A Symposium Sponsored By The F.R.B. of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 27-29, 1992.

RAJAPATIRANA, Sarath, "Industrialization and Foreign Trade", *Finance Development*, Vol. 24, No. 3, September 1987.

ROMER, Paul, "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, 98, 1990.

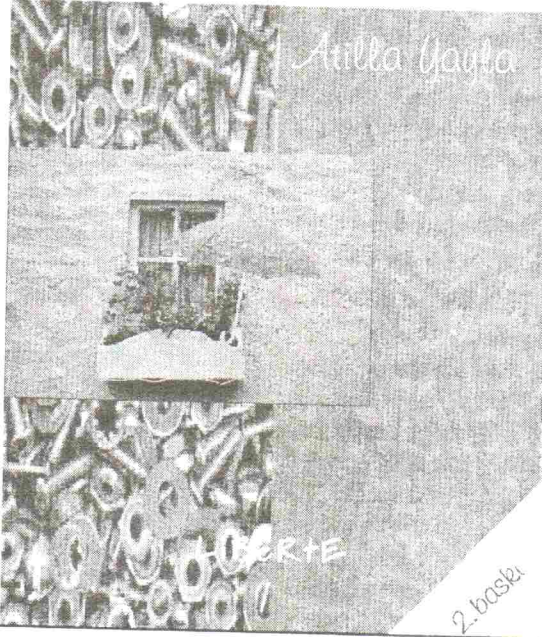
SOLOW, Robert, "Technical Change and the Aggregate Production Function", *Review of Economics and Statistics*, 39, 1957.

UN, *Trade and Development Report*, 1993.

YAYLA, Atilla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, Turhan Kitabevi, Ankara 1993.

* 29-30 Nisan 2000 Tarihinde Ankara'da yapılan Türkiye I. Liberal İktisatçılar Kongresi'nde sunulan tebliğ metni.

Liberal Bakışlar

Liberte Yayınları Tel: (312) 230 37 19
Genel Dağıtım ve İsteme Adresi:
Siyasal Kitabevi Tel: (312) 320 44 57-58 pbx